

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران
مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله علیها) شهرستان شیراز
مقاله سطح دو (کارشناسی)

عنوان

مدیریت معنوی حضرت علی (علیه السلام) در عرصه‌ی حکومت و سیاست

استاد راهنما
سرکار خانم رضوی

پژوهشگر
هاجر سعید پور

زمستان ۹۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران
مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله علیها) شهرستان شیراز
مقاله سطح دو (کارشناسی)

عنوان

**مدیریت معنوی حضرت علی (علیه السلام)
در عرصه ی حکومت و سیاست**

استاد راهنما
سرکار خانم رضوی

پژوهشگر
هاجر سعید پور

زمستان ۹۷

چکیده

از زمانی که آدم پا به عرصه وجود نهاد و زندگی جمعی و گروهی را آغاز کرد فکر سرپرستی و مدیریت در اذهان بشر پرورش یافت، تا جایی که امروزه تحقق اهداف هر سازمانی وابسته به مدیریت و چگونگی اداره ی آن به وسیله افراد شایسته و مجرب است. البته مدیریت به اداره ی زندگی مادی منحصر نمی‌شود، بلکه در امور معنوی هم ضرورت دارد. خداوند مدیرانی چون انبیاء را برای هدایت مردم فرستاد و آنان با این که بیشتر داعیه ی معنوی داشتند، به میزان درخور توجهی در مدیریت اجتماع هم موفق بودند و جوامع خود را به سوی رشد و تکامل و پویایی سوق دادند. بررسی روش و منش امام علی (علیه السلام) در مدیریت معنوی جامعه بیانگر این اصل است که حضرت کرامت انسانی را پاس داشته و سیره مدیریتی ایشان مملو از رفتار کریمانه و بزرگوarانه با مردم و کارگزاران است. چرا که دیدگاه امام علی (علیه السلام) نسبت به رهبری و مدیریت، دیدگاهی مردم محور است که اگر نفوذی و فرمانی وجود دارد در جهت اهداف زیردستان و رفاه عامه مردم است و به همین دلیل در بیشتر سخنان خود به بیان ویژگی ها و شرایط و وظایف مدیران معنوی پرداخته است.

کلیدواژه ها: مدیریت، حکومت، سیاست، اسلام، سازماندهی.

۱- مقدمه

مدیریت از دیرباز به عنوان یک ضرورت، برای آدمی مطرح بوده و در اغلب فعالیت های وی حضور داشته است. از ایام گذشته نظریه مدیریت، بدون آن که مدوّن و منظم شده باشند، به کار گرفته می شدند در تمام ملت ها و دولت ها و نوعی مدیریت و سیاست برای اداره کشور و مردم وجود داشته و دارد. مدیریت معنوی و اسلامی یا از انواع مدیریت های الهی در حکومت پیامبران آسمانی، بر ضرورت های زندگی اجتماعی انسان و بر واقعیت های حاکم بر جوامع اسلامی تکیه دارد. و مهم این است که در حکومت اسلامی همه ی معیارها، مخصوصاً معیار مدیریت، معیار اسلامی باشد.

لذا برای شناخت بیشتر مدیریت معنوی و اسلامی ابتدا باید مفهوم آن را بدانیم و سپس ویژگی ها و مسئولیت ها و وظایف یک مدیر در مدیریت معنوی را بررسی کنیم.

این مقاله شامل سه قسمت کلی است که در قسمت اول شامل مفهوم شناسی مدیریت معنوی و سیاست که خود شامل تعریف مدیریت، تعریف سیاست، تعریف مدیریت معنوی و اسلامی، مبانی و اصول مدیریت معنوی اسلامی و ابعاد مدیریت معنوی و اسلامی، می باشد. قسمت دوم به بررسی ویژگی ها و صفات حضرت علی (علیه السلام) در مدیریت معنوی پرداخته که خود عبارتند از: برخورد عادلانه، معرفت، وفای به عهد، توضع و فروتنی، امانت داری و رستگاری و سعه صدر. قسمت سوم به شناخت وظایف و مسئولیت های حضرت علی (علیه السلام) در مدیریت سیاسی و حکومتی و ادای این وظایف پرداخته است که برخی از این وظایف شامل: تصمیم گیری، برنامه ریزی، سازمان دهی، ایجاد هماهنگی، جذب نیروهای صالح، قدردانی، تشویق و توبیخ می باشد.

۲- مفهوم شناسی مدیریت معنوی و سیاست

۲-۱- تعریف مدیریت

مدیریت علمی است که از روان شناسی و جامعه شناسی و بعضی دیگر از شاخه های علوم

پیروز است.

مراد از اصل وحدت و هماهنگی، همسویی، توازن و یکپارچگی، مجموعه وجود و هستی است، چه در خلقت و ایجاد و چه در استمرار و بقاء، محوری که تمام هستی و آفرینش از ابتدا حول آن چرخیده و تا انتها خواهد چرخید، وحدت و توحید است. عامل شکل گیری و ایجاد و هم چنین دوام و بقاء اجزاء موجود عالم نیز همین اصل وحدت است.^۱

یک ناهماهنگی در لشکر اسلام در جنگ احد (ناهماهنگی مردان تیرانداز که تحت فرماندهی عبدالله بن جبیر بودند و با بقیه ی سپاه اسلام) سبب شد که شکست سختی بر ارتش اسلام وارد گردد، و ضایعاتی در حدود هفتاد شهید، آن هم شهیدانی مانند «حمزه ی سیدالشهداء» به بار آورد.^۲

۴-۲-۵- جذب نیروهای صالح

یک مدیر معنوی برای وصول به اهداف خود، در سازمان و تشکیلاتی که تحت پوشش مدیریت او است باید همراهان همفکر و هم عقیده، جدی، صالح، امین و درستکار داشته باشد که آنها را به تدریج از میان افراد لایق جذب کند. فرق نمی کند، گزینش در حوزه اختیارات او باشد یا نه، به هرحال او می تواند در جذب نیروهای صالح به طور مستقیم یا غیر مستقیم نقش مؤثری داشته باشد.

امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) ضمن عهدنامه مالک اشتر تأکید می کند که:

برحذر باش از این که خودپسند باشی! و به هر چیز تو را خوش آید اطمینان پیدا کنی و از مدح و ثناخوانی لذتی ببری! زیرا این حالت از اطمینان بخش ترین فرصت های شیطان است تا بدین وسیله در نیکوکاران نفوذ کند و تمام اعمال آن ها را از بین ببرد.^۳

۴-۲-۶- قدردانی، تشویق، تویخ

می دانیم که سنگین ترین وظیفه مدیریت بر دوش انبیاء الهی بوده است و از مهم ترین

۱- محمدعلی، انصاری، مبانی مدیریت اسلامی و الگوهای آن، چاپ پنجم، مشهد، بیان هدایت نور، ۱۳۸۷، ص ۱۰۸.

۲- ناصر، مکارم شیرازی، همان، ص ۶۱.

۳- ناصر، مکارم، همان، صص ۱۱۵-۱۲۰.

متغیرهای اثرگذار آن، قدردانی، تشویق و توبیخ است که هریک از این سه مورد، نقش بسیار مهمی را در ایجاد انگیزه ایفا می‌کند، به گونه ای که شاید بتوان ادعا کرد که چیز دیگری نمی‌تواند جایگزین آنها شود این مورد در فرازی از عهدنامه مالک اشتر چنین آمده است:

میدان امیر سران سپاهت را توسعه بخش و پی در پی آن‌ها را تشویق کن و کارهای مهمی که انجام داده اند برشمار، زیرا یادآوری کارهای نیک آن‌ها، دلیرشان را به (کوشش و حرکت بیشتر) برانگیزاند و از کار مانده را به خواست خدای (به کار و تلاش) ترغیب نماید.^۱

در انگیزش کارکنان، می‌باید، محور اصلی تشویق باشد نه تنبیه، زیرا با تشویق و قدردانی از کارکنان شایسته و دارای عملکرد خوب، به طور طبیعی اشخاص خاصی سرزنش و تنبیه می‌گردند،^۲ که حضرت علی (علیه السلام) در این باره می‌فرماید: «خطاکار را به وسیله پاداش دادن به نیکوکار تنبیه کن.»^۳

۵- نتیجه گیری

در جهان معاصر، سازمان‌ها رکن اصلی جوامع اند و مدیریت علمی است که از دانش و هنر به کارگیری منابع سازمانی برای دستیابی به اهداف به شیوه مطلوب به کار می‌رود. و سیاست به معنای حقیقی آن عبارت است از مدیریت و توجیه و تنظیم زندگی اجتماعی انسان‌ها در مسیر حیات معقول.

در دیدگاه یک فرد مسلمان هیچ گاه فرماندهی و مدیریت نمی‌تواند از اهداف کلی و الهی و انسانی اصل مذهب و سپس تشکیل حکومت جدا باشد و باید از کتاب و سنت مایه گیرد. و زمامدار برای این که بتواند مدیریتی معنوی و مطلوب نسبت به مردم داشته باشد، این مدیریت باید در چارچوب و فضایی صورت بگیرد که از نسبت میان خود و خدا تبعیت کند.

وظیفه مسلمانی اقتضا می‌کند که در برابر فرامین الهی مطیع بوده و با توجه به دستورالعمل

۱- نهج البلاغه، نامه ۵۳.

۲- مهدی، الوانی، همان، صص ۱۶۶-۱۶۵.

۳- نهج البلاغه، حکمت ۱۷۷.

های مدیریتی که از سوی مدیران معصوم جامعه اسلامی صادر شده است، ضرورت دارد تا با عمل به آن دستورها و الگو قرار دادن آن معصومان (علیهم السلام)، مدیریتی را به کار گیریم که مورد رضایت و خشنودی پروردگار باشد و آن چیزی جز مدیریت اسلامی و معنوی نیست.

رهبری جامعه اسلامی باید شرایط و ویژگی هایی داشته باشد که بتواند نظام اسلامی را هرچه بیشتر به اهداف بلندش نزدیک سازد و در صورت نبود آن شرایط شایسته رهبری نبوده که عبارتند از: برخورد عادلانه، معرفت، وفای به عهد، تواضع و فروتنی، امانت داری و سعه صدر را اشاره کرد.

حضرت علی (علیه السلام) در سخنان متعددی کارکردهای کلی برای زمامداران کل و جزء مشخص می کند که تخطی از آن وظایف و اصول حکومت ها را از انجام کارکردها بازمی دارد که عبارتند از: تصمیم گیری، برنامه ریزی، سازماندهی، ایجاد هماهنگی، جذب نیروهای صالح، قدردانی، تشویق و توبیخ.

منابع و مآخذ

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

۱. اسماعیلی جوشقانی، محمد، مبانی مدیریت اسلامی و الگوهای آن، چاپ اول، قم، نصاب، ۱۳۹۱.

۲. الوانی، مهدی، مدیریت در اسلام، چاپ هفتم، قم، سبحان، ۱۳۸۹.

۳. امیری، علی نقی، الگوی اداره در نهج البلاغه، چاپ اول، قم، جعفری، ۱۳۹۴.

۴. انصاری، محمدعلی، مبانی مدیریت اسلامی و الگوهای آن، چاپ پنجم، مشهد، بیان هدایت نور، ۱۳۸۷.

۵. جعفری، محمدتقی، حکمت اصول سیاسی اسلام، چاپ دوم، تهران، مؤسسه تدوین و نشر آثار علامه جعفری، ۱۳۸۶.

۶. دشتی، محمد، امام علی (علیه السلام) و مدیریت اسلامی، چاپ سوم، قم، مؤسسه فرهنگی و تحقیقاتی امیرالمؤمنین (علیه السلام)، ۱۳۸۵.

۷. دلشاد تهرانی، مصطفی، ارباب امانت اخلاق داری در نهج البلاغه، چاپ اول، تهران، دریا، ۱۳۷۹.

۸. _____، حکومت حکمت، چاپ اول، تهران، دریا، ۱۳۷۹.

۹. سلیمانی کیاسری، محمد، حکومت و رهبری از منظر نهج البلاغه، چاپ اول، قم، اسوه، ۱۳۸۵.

۱۰. محمدی صغار، مهدی، اندیشه و روش اصلاح جامعه از دیدگاه امام علی (علیه

السلام)، چاپ اول، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رحمت الله

علیه)، ۱۳۸۹.

۱۱. مصباح یزدی، محمدتقی، پیش نیازهای مدیریت اسلامی، چاپ سوم، قم، عترت،

۱۳۹۱.

۱۲. مکارم شیرازی، ناصر، مدیریت و فرماندهی در اسلام، چاپ یازدهم، قم، مطبوعات

هدف، ۱۳۷۶.